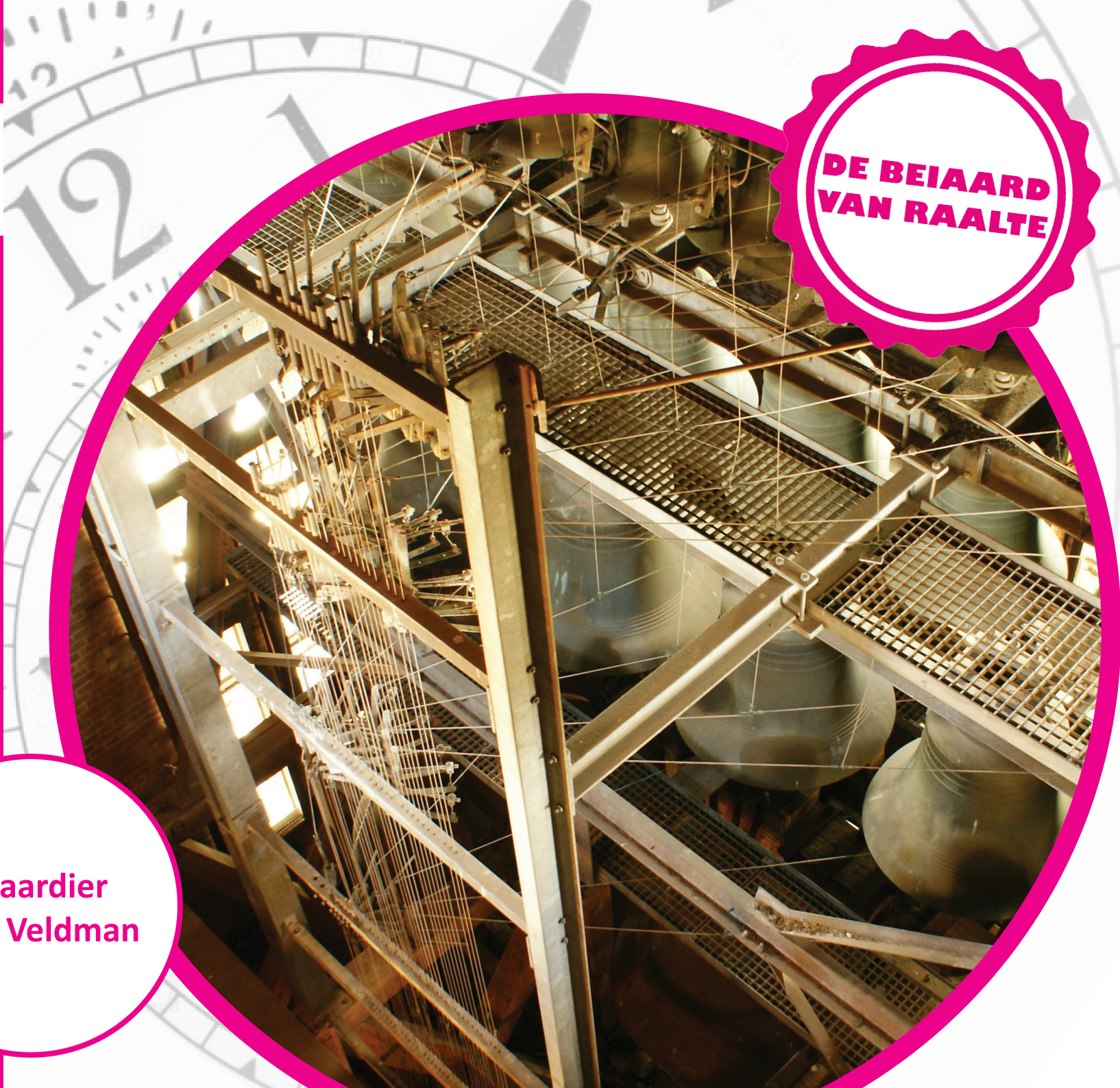

GROEP 5/6

**DE BEIAARD
VAN RAALTE**

**Beiaardier
Henk Veldman**

INHOUD

Met de leerlijn komen leerlingen van groep 1 t/m 8 in het basisonderwijs structureel in aanraking met het lokale erfgoed en de bijbehorende verhalen, krijgen zij kennis van de eigen omgeving en leren zij het erfgoed waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen.

Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen en collecties, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze gelijk en soms zijn ze een beetje verborgen!

Ga je mee op zoek?

**DE BEIAARD
VAN RAALTE**

Achtergrondinformatie

Les 1

Les 2

Les 3

Bijlagen

3

6

7

8

9

ACHTERGROND INFORMATIE

Deze leerlijnlessen
zijn ontwikkeld door:

Henk Veldman, beiaardier
van Raalte

Het erfgoed dat
centraal staat in deze
lessen is bijzonder omdat
het de unieke Nederlandse
beiaardcultuur betreft en
de beiaard van de Kruis-
verheffingskerk in Raal-
te in het bijzonder.

**DE BEIAARD
VAN RAALTE**

In dit project gaan leerlingen aan de slag met het thema immaterieel erfgoed, tradities en muziek. Aan de hand van het klinkende monument, de beiaard van Raalte als cultureel erfgoed, beleven leerlingen de speelvreugde van muziek om zo de creatieve bron in zichzelf te ontdekken.

De leerlingen leren:

- wat een beiaard is, hoe het is ontstaan en welke functie het heeft binnen de gemeenschap van Raalte.
- de volgende basisbegrippen: klok, klepel, stokkenklavier, klokkenstoel, brons, uurwerk, automatische muziek.
- met z'n drieën een liedje naspelen (bijv. Vader Jacob). Zo leren ze goed naar de beiaardier te luisteren, zich te concentreren en met elkaar samen te werken. Ook leren ze door de luisterquiz doelgericht te luisteren; anders gezegd: een lied te determineren.
- klinkende monumenten te waarderen. De leerling proeft wat het is om voor een groot publiek (namelijk het hele dorp) op zo'n machtig instrument te spelen.

ACHTERGROND INFORMATIE

Reserveringen voor een
bezoek: Beiaardier Henk
Veldman (033-4729137 of
0653825778; mail:
henk.veldman@editionpors.nl.
De beiaardles kan het hele jaar
door worden gegeven m.u.v. de
wintermaanden
november-maart.

DE BEIAARD VAN RAALTE

De Beiaard

Een beiaard, carillon of klokkenspel is een met een stokkenklavier bespeelbaar muziekinstrument, bestaande uit minimaal 23 gegoten bronzen klokken. Gewoonlijk bevindt het instrument zich in een toren. Het wordt zowel bespeeld met een klavier als met een automatisch speelwerk. De beiaard is het zwaarste van alle bestaande muziekinstrumenten: bij de grootste exemplaren kan het gewicht van de klokken alleen al oplopen tot 100 ton. De grootste concentratie van beiaarden is nog steeds te vinden in de Lage Landen: Nederland, België en de Franse Nederlanden.

De beiaard van Raalte is uit 1974. Net als vele andere steden en dorpen in ons land moet ook Raalte het na de oorlog zonder klokken doen. De drie luidklokken uit 1894 worden in 1943 door de bezetter gevorderd. In 1948 plaatst klokkengieter Petit & Fritsen drie nieuwe, waarvan de zwaarste 1783 kg weegt.

Omstreeks 1960 zijn er eerste plannen voor een beiaard. Burgemeester Ganzeboom sympathiseert met het idee. Pas in 1970 wordt het concreet, vanwege de restauratie van de Plaskerk. Het idee bestaat om in die toren een klein carillon te plaatsen. De Nederlandse Klokkenspel Vereniging beijvert zich voor een carillon, gezien de mooie plaatsing van de Plaskerk midden in het dorp, maar de plannen vallen in het water vanwege een (voor het carillon noodzakelijke) te dure verhoging van de toren. De gemeente heeft geen belangstelling meer voor dit plan en kijkt naar de Kruisverheffingskerk waar immers drie zware luidklokken reeds voorhanden zijn. Die toren is groot genoeg. November 1973 reserveert de gemeente dekkingsmiddelen onder voorwaarde dat de bevolking f 50.000,- zal bijdragen. Er wordt een beiaardcomité opgericht en de gelden zijn zeer snel beschikbaar, middels diverse acties. De beiaard wordt op 19 december 1974 feestelijk in gebruik genomen. Burgemeester Zuidwijk aanvaardt de beiaard namens de gemeenteraad.

ACHTERGROND INFORMATIE

DE BEIAARD VAN RAALTE

De beiaard van Raalte is de 13de volledige beiaard in Overijssel en de 145ste volledige beiaard van Nederland. Er zijn in Nederland nu ca. 200 beiaarden.

De beiaard is een typisch product van de Lage Landen en is het enige instrument ter wereld dat door de Nederlanders is vervaardigd. Het is een echt Hollands product. De geschiedenis daarvan gaat terug tot 1510 toen in Oudenaarde (België) voor het eerst op een stokkenklavier in de toren werd gespeeld. De automatische muziek (het aankondigen van de uurslag d.m.v. een kort melodietje) gaat terug tot het begin van de 14de eeuw en is feitelijk de voorloper van de beiaard. Beide systemen, zowel het handspel als de automatische muziek, zijn in bijna elke toren aanwezig, zo ook in Raalte. Aandrijver van de automatische muziek is het torenuurwerk, dat teruggaat naar de 13de eeuw, en tegenwoordig vaak is vervangen door een elektrisch aangedreven wijzerplaat. De automatische muziek wordt in Raalte verzorgd door een computer. In de keuze van de liederen heeft de bevolking een stem gehad. De beiaard vertegenwoordigt een waarde van ca. € 300.000,-. Vanwege de gesloten toren klinken de klokken warm en mild.

Veel steden en dorpen in ons land hebben na de oorlog nieuwe luidklokken moeten aanschaffen wegens de klokkenvordering door de bezettende macht. De beiaardcultuur heeft daardoor in de periode van de wederopbouw een enorme impuls gehad, waar ook Raalte een mooi voorbeeld van is. Carillons zijn uitingen van die feestvreugde en nog steeds worden carillons op belangrijke dagen (Koningsdag, 5 mei etc.) feestelijk ingezet.

De beiaard wordt gevormd door:

- 3 luidklokken (1948; Petit & Fritsen)
- 32 klokken (1974; Petit & Fritsen)
- 2 klokken (Eijsbouts)

De beiaard wordt elke woensdagmorgen van 11.00-12.00 uur en elke vrijdagavond van 19.30-20.30 uur bespeeld door beiaardier Henk Veldman.

LES 1

introdutctieles

60 min

Docent

Lesbrief
(Bijlage 1)

Deze introductieles
wordt gegeven op school
door de docent.

De leerling wordt voorbereid
op de beleving van het erf-
goed door een opdracht
en het activeren van de
voorkennis.

Wel eens
van een
carillon
gehoord?

**DE BEIAARD
VAN RAALTE**

Lesonderdelen:

1. Voer een gesprek met de leerlingen over de beiaard van Raalte. Wat weten ze hierover? Hoe vaak klinkt dit carillon? In welke kerk bevindt zich dit carillon? Welke liederen heb je de afgelopen tijd gehoord? Wat doet het met je als je deze liederen gespeeld op het carillon hoort in Raalte?
2. Gebruik de 'Lesbrief carillon van Raalte in de Kruisverheffingskerk' (bijlage 1) om uitleg te geven over de beiaard. U kunt aanvullend ook de achtergrondinformatie in deze handleiding gebruiken.
3. Bespreek met de leerlingen de informatie over de traditie. Omdat mensen vroeger geen horloge hadden of te ver weg woonden om op de torenklok te kijken, sloeg de klok de uren. Om de mensen er op attent te maken, werd voorafgaand een klein melodietje op de klokken gespeeld, zodat ze de tel niet kwijt raakten.
 - Wat zijn verschillen tussen vroeger en nu? Hoe weten we nu hoe laat het is? Welke hulpmiddelen en tradities gebruiken we daarvoor?
 - Laat de leerlingen zelf een melodie bedenken voor de hele uren en voor de halve uren. Maak eventueel gebruik van xylofoons.
4. Bespreek wat u van de leerlingen verwacht in de volgende les: de kernles. Belangrijk is om de toren en de gewelven rustig te beklimmen, er zijn geen gevaarlijke situaties, maar de beiaardier kan niet aansprakelijk worden gesteld voor ongevallen. Iedereen bezoekt de toren op eigen risico. Een potlood, pen of stift meenemen is vereist.

LES 2

kernles

60 min

Beiaardier Henk Veldman in Basiliek de Kruisverheffing

- Potlood of pen
- Excursieblad (bijlage 2)

In deze les staat het beleven van het erfgoed centraal.

Muziek maken op het carillon

DE BEIAARD VAN RAALTE

Lesonderdelen:

1. Ontvangst en welkom: De ontmoeting met de beiaardier is aan de voet van de toren, daar wordt de eerste opdracht gegeven.
2. In de kernles ligt het accent op beleven: spanning en sensatie, voelen, horen en zien. De beiaardier deelt zijn liefde voor het instrument en voor de muziek met de leerlingen en sluit aan bij wat de leerling al weet. Er vindt aansluiting plaats op de bestaande kennis over muziek en muziekinstrumenten.

De klas wordt onderverdeeld in drie groepen:

- a. Een korte wandeling over de gewelven van de kerk.
- b. Een bezoek aan de klokkenstoel.
- c. Spelen op het stokkenklavier.

De opgedane kennis wordt getoetst door een quiz.

3. Nabespreking: Na de luisterquiz snelt de beiaardier naar beneden om de kernles af te sluiten.
 - **Wat heb je ontdekt vandaag?**
 - **Hoe vond je de combinatie van een klinkend monument en een liedje dat je kent van op de radio?**
 - **Welk liedje vond je het meest herkenbaar?**

Het afscheid is onder aan de voet van de toren. De vragenlijst wordt ingenomen en de leerlingen wordt de boodschap meegegeven voortaan goed te luisteren naar het carillon, misschien herkennen ze nog meer liedjes.

LES 3

reflectieles

60 min

Docent

- Antwoord-formulier (bijlage 3)
- Xylofoon of keyboard

Deze afsluitende les wordt gegeven op school door de docent.

Er wordt teruggeblikt op wat er is beleefd en geleerd.

Later word ik beiaardier!

DE BEIAARD VAN RAALTE

Lesonderdelen:

1. Bespreek het bezoek en de quiz. Bij de reflectie is het van minder belang dat de leerlingen alle goede antwoorden weten. Belangrijk is te onthouden dat cultureel erfgoed en muziek in ons land samengaan in het unieke feit dat Nederland het enige land ter wereld is waar zoveel prachtige carillons de samenleving muzikaal inkleuren. En waar de beiaard van Raalte een bijzonder mooi voorbeeld van is. Reflecteer met vragen als: Welk liedje vond je het leukst? Welke klok maakte de meeste indruk op je? De grote klokken of de kleine klokken?
2. Besteed aandacht aan de opgedane ervaringen zodat er bij de leerlingen een attitude ontstaat van belangstelling voor klinkende monumenten met vragen als: Hoe vond je het om zelf voor een heel dorp te spelen? Speelde het carillon zwaar of licht? Hoe lang bleef de grootste klok doorklinken?
3. Besteed aandacht aan de waarde van dit erfgoed door de vraag: Waarom zouden we dit carillon en het bespelen ervan willen bewaren voor later?
4. Laat de leerlingen zelf een liedje componeren voor de hele en halve uren van het carillon. Gebruik bijvoorbeeld een xylofoon of een keyboard indien aanwezig. Stuur de composities eventueel op naar de beiaardier.

N.B. Het komt vaak voor dat er meerdere leerlingen zijn die alle quizvragen goed hebben; voor de beoordeling wie de quiz het beste heeft ingevuld, dient dan de extra opdracht op het quizvragen-formulier (zie bijlagen).

BIJLAGEN

bijlage 1

Lesbrief

Wat is een carillon?

Een carillon is een muziekinstrument dat bestaat uit klokken. Het wordt ook wel beiaard of klokkenspel genoemd. Het is een heel oud instrument want het bestaat al meer dan 500 jaar.

Wie bespeelt het carillon?

Het carillon wordt bespeeld door de beiaardier. In Raalte is dat Henk Veldman. Je kunt pas beiaardier worden als je de beiaardschool in Amersfoort hebt gedaan.

Hoe bespeelt hij het carillon?

Dit doet hij op een stokkenklavier. Met zijn handen en zijn voeten slaat hij op de toetsen, waardoor de klepel naar de klok wordt geslingerd.

Hoeveel carillons zijn er in Nederland?

Nederland heeft bijna 200 carillons. Het oudste carillon hangt in Monnickendam en is van 1597 en het grootste carillon hangt in Dordrecht. Nergens ter wereld zijn zoveel carillons als in Nederland.

Waarom zijn hier zoveel carillons?

In de 16 en 17 eeuw werden de steden in Nederland steeds groter en vonden de stadsbestuurders het mooi om een toren te verrijken met een carillon. Als Deventer er eentje had, moest Amersfoort ook eentje hebben. Het was het sieraad van de stad.

Wie is de allerbeste klokkengieter?

Dat zijn de gebroeders François en Pieter Hemony. Zij hebben in de Gouden Eeuw de mooiste klokken van de wereld gemaakt. Daardoor is Nederland het klokkenland bij uitstek geworden, omdat de broers in Amsterdam woonden.

Hoe oud is het carillon van Raalte?

Het carillon dat in de toren van de Kruisverheffingskerk hangt is uit 1974 en bestaat dus 40 jaar.

Waarom is het toen pas gekomen?

Carillons zijn heel dure instrumenten, ze hangen eigenlijk alleen in de grote steden. In Raalte werden in 1948 drie nieuwe luidklokken geplaatst, die nu de basis vormen van het carillon. De inwoners van Raalte wilden graag nog meer dan die drie klokken en bestelden er toen gelijk 32 bij, zodat er in Raalte ook op een echt carillon gespeeld kon worden. Later kwamen er nog twee klokken bij zodat het carillon nu 37 klokken heeft. De klokken zijn gegoten door Petit en Fritsen, een klokkengieterij uit Brabant.

Vervolg lesbrief

Wat is het mooie van een carillon?

Een carillon brengt sfeer en gezelligheid in het dorp. Je kunt er leuke liedjes op spelen en je kunt er bijvoorbeeld muziek van Bach, Händel of Mozart op spelen. Maar ook hits van Adele of van Ilse de Lange klinken er goed op. Je kunt er heerlijk op musiceren.

Hoe kan het dat elk kwartier ook een melodietje klinkt?

Dat doet de automaat. In Raalte is dat een computer, maar vroeger, toen er nog geen computers waren, was het een grote speeltrommel, te vergelijken met een muziekdoosje. De computer zorgt ervoor dat magneethamers de klokken laten klinken.

Waarom is dat?

de Dit is een heel oude traditie (uit de 15 eeuw). Omdat mensen vroeger geen horloge hadden of te ver weg woonden om op de torenklok te kijken, sloeg de klok de uren. Om de mensen er attent op te maken, werd er voorafgaand een klein melodietje op de klokken gespeeld, zodat ze de tel niet kwijt raakten.

Bewegen de klokken ook?

Beiaardklokken hangen stil. Enkel de klepel die in de klok hangt beweegt. Bij luidklokken is het anders. Die slingeren heen en weer net zo lang totdat de klepel tegen de wand komt.

Wanneer worden luidklokken gebruikt?

Luidklokken worden gebruikt bij het begin van de kerkdienst, of als er iemand wordt begraven.

Wanneer worden beiaardklokken gebruikt?

In Raalte is dat elke woensdagmorgen om 11.00 uur (de marktbespeling) en elke vrijdagavond om 19.30 uur (de koopavondbespeling). De beiaardier speelt dan een uur lang allerlei soorten muziek en hij doet dat met veel plezier.

Tot slot

In deze lesbrief vind je de meeste antwoorden terug om tijdens de excursie de vragenlijst goed in te vullen. Lees deze lesbrief thuis nog eens goed door. Wie alle antwoorden goed heeft, maakt kans op een prijsje.

Tot ziens!

Henk Veldman, beiaardier

School:.....

Naam:.....

Groep:.....

Vragen

Excursie naar het carillon van Raalte in de Kruisverheffingskerk

1. Raalte heeft een carillon met een stokkenklavier sinds:
 - ☐ 1954
 - ☐ 1964
 - ☐ 1974
2. Het carillon heeft
 - ☐ 33 klokken
 - ☐ 35 klokken
 - ☐ 37 klokken
3. De beiaardier bespeelt het carillon
 - ☐ 1x per week
 - ☐ 2x per week
 - ☐ iedere dag
4. Ook als er geen beiaardier is klinkt er regelmatig carillonmuziek uit de toren in Raalte. Hoe kan dat?
 - ☐ Kabouters
 - ☐ Speelcomputer
 - ☐ Speeltrommel
5. De klokken van dit carillon zijn gegoten in de klokkengieterij van
 - ☐ Gebroeders Hemony
 - ☐ Koninklijke Eijsbouts
 - ☐ Koninklijke Petit & Fritsen
6. Klokken zijn gemaakt van
 - ☐ brons
 - ☐ ijzer
 - ☐ koper

Vervolg vragen

Bekijk boven de klokken van het carillon. Houd je handen tegen je oren als het carillon bespeeld wordt!

7. Wat gebeurt er als de beiaardier met zijn vuist op een stok slaat?

- Dan slaat er een hamer tegen de buitenkant van de klok
- Dan slaat een klepel tegen de binnenkant van de klok

8. Hoeveel klokken hangen er in het houten frame?

- ☐ 37
- ☐ 3
- ☐ 13

9. Hoe heet een frame waar klokken in hangen?

- Klokkenbank
- Klokhuis
- Klokkenstoel

10. De beiaardier speelt acht bekende liedjes.

Schrijf hier op welke je herkent.

Liedje 1.....

Liedje 2.

Liedje 3.

Liedje 4.

Liedje 5.

Liedje 6.

Liedje 7.....

Liedje 8.

11. De beiaardier heet

*Extra opdrachten

1. Wat is het juiste spreekwoord?
Zoals het klokje thuis tikt, tikt het

- ☐ overall
- ☐ nergens
- ☐ altijd

2. Hij heeft de klok horen luiden,
maar weet niet waar

- de wijzer hangt
- de sleutel hangt
- de klepel hangt

3. Maak zoveel mogelijk woorden met de letters van het woord BEIAARDIER

A series of horizontal dotted lines for writing.

BIJLAGEN

bijlage 3

Antwoorden

1. Raalte heeft een carillon met een stokkenklavier sinds: 1974
2. Het carillon heeft 37 klokken
3. De beiaardier bespeelt het carillon 2x per week
4. Ook als er geen beiaardier is klinkt er regelmatig carillonmuziek uit de toren in Raalte. Hoe kan dat? Speelcomputer
5. De klokken van dit carillon zijn gegoten in de klokkengieterij van Koninklijke Petit & Fritsen
6. Klokken zijn gemaakt van brons
7. Wat gebeurt er als de beiaardier met zijn vuist op een stok slaat? Dan slaat een klepel tegen de binnenkant van de klok
8. Hoeveel klokken hangen er in het houten frame? 3
9. Hoe heet een frame waar klokken in hangen? Klokkenstoel
10. De beiaardier speelt acht bekende liedjes.
Liedje 1: Klokhuis tune
Liedje 2: Altijd is Kortjakje ziek
Liedje 3: Op een onbewoond eiland
Liedje 4: Wilhelmus
Liedje 5: Boer wat zeg je van mijn kippen
Liedje 6: Mama Se (K3)
Liedje 7: Poesje mauw
Liedje 8: Lang zal ie leven
11. De beiaardier heet Henk Veldman

*Extra opdrachten

1. Wat is het juiste spreekwoord? Zoals het klokje thuis tikt, tikt het **nergens**
2. Hij heeft de klok horen luiden, maar weet niet **waar de klepel hangt**